

Професионално значими ценности у медицинските специалисти и тяхното формиране

Иваничка Сербезова

Professional values important for medical specialists and their development: The article deals with professional values important for specialists in health care in the light of their development at the higher school. It presents an empirical study of 20 medical specialists being trained and 20 working nurses and midwives.

Key words: ethical values, medical specialists, health care, patients, students, study.

ВЪВЕДЕНИЕ

„Професията на медицинският специалист - това е начинът му на мислене" - Ц.Воденичаров

Две неща ме накараха да проуча тази тема:

- силната ми любов към студентите;
- чувството за дълг към пациентите.

Приемането на страната ни в ЕС и новите икономически реалности поставят нови изисквания към специалистите с висше медицинско образование. От академичният състав се очаква да гарантира професионална подготовка на специалисти, способни да мислят глобално, но и притежаващи формиран професионални ценности, свързани с рационално общуване, компетентност, взаимно уважение и зачитане.

Днес се наблюдава нарастване на интереса към ценностите и ценностната система на личността. Понятията ценностна криза и ценностен стрес добиха публичност и се използват особено често когато се характеризират отношенията медицински специалист - болен, както и между самите работещи в реформиращата се система на здравеопазването.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Какви са най-важните професионално-значими ценности, които трябва да притежават днес медицинските специалисти и как се формират те по време на обучението им са двата въпроса, на които се стреми да отговори настоящото изследване.

Обект на изследването са професионално-значимите ценности, определящи взаимоотношенията на медицинския специалист с пациента.

Предмет на изследването е проявата и формирането на ценности у медицинските специалисти в процеса на обучението и практическата дейност.

Изследването цели на основата на анализ на актуалните проблеми на медицинската професия да очертае кръга на важните за медицинския специалист професионални ценности и възможностите за тяхното целенасочено формиране чрез обучението в медицинския ВУЗ.

Настоящото изследване си поставя следните задачи:

- анализ на моделите на взаимоотношенията медицински специалист- пациент и открояване на специфичните изисквания, права и задължения на участниците в процеса на общуване;
- определяне на професионално значимите за медицинските специалисти ценности, в т.ч. въз основа на медицинската етика и професионалните задължения на медицинските специалисти;
- изследване на възможностите за формиране на ценностите у медицинските специалисти чрез обучението във ВУЗ с акцент върху обучението базирано на практиката.

Изследването се реализира чрез следните методи: проучване на информационните източници, анкетиране, анализ на резултатите и теоретичните постановки, социометричен метод.

Извършихме емпиричното изследване на ценностната ориентация на обучаващи се и практикуващи медицински специалисти.

В изследването, проведено през м.декември 2008г. бяха обхванати 40 бъдещи и практикуващи медицински специалисти:

- 20 студенти;
- 10 работещи акушерки;
- 10 работещи медицински сестри;

Анализът на емпиричните данни включва:

- йерархизиране на терминалните ценности за трите наблюдавани групи;
- сравнителен анализ на сходствата и различията в субективната значимост на ценностите за трите изследвани групи;

За нуждите на емпиричното изследване потърсихме отговор на въпросите:

1/ Кои според Вас са най-важните ценности за съвременните медицински специалисти?

2/ Кои от тези ценности най-вече бихте търсили в членовете на Вашия екип?

3/ Кои ценности според Вас сте придобили по време на обучението в Медицинския ВУЗ?

4/ Кои ценности според Вас сте придобили по време на практиката?

5/ Ако бяхте пациент, какви най-значими ценности бихте желали да притежава медицинския специалист, който Ви обслужва?

6/ Какви проблеми, свързани с ценностната Ви ориентация сте срещали в процеса на обучение в Медицинския ВУЗ?

7/ Считате ли, че обучението в медицинския ВУЗ е достатъчно за придобиване на професионално значими ценности?

Терминалните ценности, подлежащи на ранжиране са:

- общуване с пациентите;
- хуманно отношение към пациентите;
- емпатия;
- конфиденциалност;
- прецизност;
- самоусъвършенстване;
- дисциплинираност;
- професионална компетентност;
- честност;
- доброта и добронамереност;
- всеотдайност;
- екипност.

Тези ценности са предложени в писмен вид на работещите медицински специалисти - медицински сестри и акушерки, и студентите в медицински ВУЗ, с молба да оценяват всяка една от тях в рамките на шестобалната скала - от 1 до 6 / като 6 е най-високата степен, съответстваща на максимално субективна значимост на ценността, а 1 - съответстваща на най-ниската субективна значимост на конкретната ценност/.

Така се получава определена разлика между стойностите, които изследваните лица дават на всяка от 12-те ценности. Разликата между отделните ценности дава информация, достатъчна за обособяване на няколко йерархични нива, показателни за структурата на ценностната система във всяка изследвана група:

- първо йерархично ниво - оценка между 6.00:5.50;
- второ йерархично ниво - 5.50:5.00;
- трето йерархично ниво - 5.00:4.50;

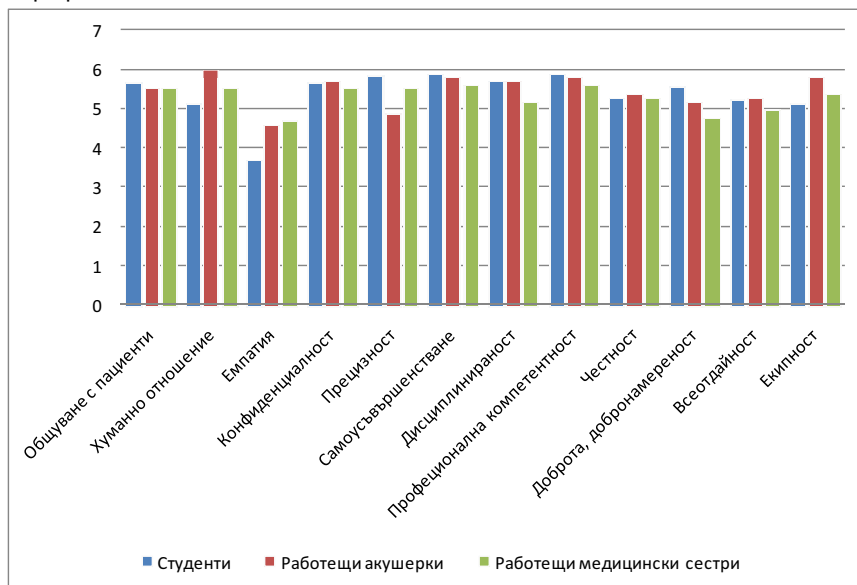
- четвърто йерархично ниво - 4.50:4.00;
- пето йерархично ниво - 4.00:3.50;
- шесто йерархично ниво - 3.50:3.00;
- седмо йерархично ниво - 3.00:2.50;
- осмо йерархично ниво - 2.50:2.00;
- девето йерархично ниво - 2.00:1.50;
- десето йерархично ниво - 1.50:1.00.

Йерархията е представена в Таблица 1 и визуализирано на Графика 1

Таблица 1

Ценности	Студенти	Работещи акушерки	Работещи медицински сестри
Общуване с пациенти	5.65	5.50	5.50
Хуманно отношение	5.15	6.00	5.50
Емпатия	3.70	4.60	4.70
Конфиденциалност	5.65	5.70	5.50
Прецизност	5.85	4.90	5.50
Самоусъвършенстване	5.90	5.80	5.60
Дисциплинираност	5.70	5.70	5.20
Професионална компетентност	5.90	5.80	5.60
Честност	5.30	5.40	5.30
Доброта, добронамереност	5.55	5.20	4.80
Всеотдайност	5.25	5.30	5.00
Екипност	5.15	5.80	5.40
Общо	64.75	65.70	63.60
Средно	5.39	5.47	5.30

Графика 1

При ранжирането на терминалните ценности от студентите се обособяват три йерархични нива. Най-високи стойности получават общуването с пациентите, конфиденциалността, прецизността, самоусъвършенстването, дисциплинираността, професионалната компетентност.

При работещите акушерки първото йерархично ниво се заема от „хуманно отношение към пациентите” - 6.00, следвано от „екипност” - 5.80, „самоусъвършенстване” - 5.80, „професионална компетентност” - 5.80, „дисциплинираност” - 5.70 и „конфиденциалност” - 5.70. Най- високата субективна значимост на ценността „хуманно отношение” не е изненадващо. Това е общочовешка ценност, залегнала с годините и в традициите на акушерската професия професия. Прави впечатление, че в сферата на най-значимите професионални ценности за акушерките се включва с еднаква тежест „професионална компетентност”, „екипност” и „стремж към усъвършенстване”. Тези ценности са изведени на предна позиция във връзка с все по-високите изисквания и отговорности, поставени пред професията на акушерката. Това не е случайно. Провежданата реформа както в първичната медицинска помощ, така и в стационарната изисква от акушерките да притежават висока професионална компетентност, непрекъснато да се усъвършенстват, а уменията за работа в екип са безусловно предимство при назначаване на работа в здравни заведения.

При работещите медицински сестри първо йерархично ниво се заема отново от „професионална компетентност” /5.60/ и „самоусъвършенстване” /5.60/. Във второто йерархично ниво се включват „прецизност” /5.50/, „конфиденциалност” /5.50/, „хуманно отношение” /5.50/ и „общуване с пациентите” /5.50/. Изследваните медицински сестри отново поставят на първо място такава професионална ценност като „самоусъвършенстване” и в конкретния случай този факт може да се обясни със специфичната дейност на анкетирания медицински сестри, които работят в едно от най-тежките болнични отделения - интензивно отделение за новородени. Тяхната работа ежедневно е свързана с високо напрежение, нови технологии и апаратура.

Общуването с пациентите и техните близки е еднакво важно както за работещите сестри, така и за акушерките.

Получените данни от анкетиранията на студентите доближават данните на работещия в базите персонал / сестри и акушерки /, от които студентите се учат и чието поведение често им служи за модел. На първо място те поставят ценността „професионална компетентност” /5.90/. Със същата стойност за тях е и „самоусъвършенстване”, следвано непосредствено от професионалната ценност „прецизност” /5.85/.

В първо йерархично ниво на студентите е професионалната ценност „дисциплинираност”. Точно в същото йерархично ниво тя се намира при работещия базов персонал. Дисциплинираността е важна ценност в професията на медицинския специалист и тя се вписва правомерно в базисните професионални изисквания към медицинските специалисти. Възпитаването и формирането на дисциплинираност може да се осъществи успешно в процеса на обучение на бъдещите медицински специалисти с прякото участие и личен пример на персонала от учебните бази. Стойност между 6.00 и 5.50 и при трите групи получава професионалната ценност „конфиденциалност” - при студентите тя е 5.65, при работещите сестри - 5.50, при акушерките - 5.70. Опазването на медицинска тайна е едно от основните задължения на медицинските специалисти. Задължение на преподавателите по здравни грижи е да формират у своите студенти „конфиденциалността” като ценност. Това успешно се осъществява със съдействието на персонала в учебно-практическите бази.

В близки йерархични нива за студентите и работещите медицински специалисти е ценността „общуване с пациентите” и техните близки / студенти - 5.65, работещи - 5.50 /. Тази ценност може да бъде придобита и усъвършенствана като в обучението на студентите се прилагат съвременни дидактически технологии като игри, казуси, алгоритми.

В 1-во йерархично ниво за студентите е професионалната ценност „доброта и добронамереност” /5.55/, докато за работещите акушерки тази ценност се намира

във 11-ро йерархично ниво /5.20/. За работещите медицински сестри тя е 4.80. Резултатите могат да се обяснят с това, че студентите са по-чувствителни към човешката болка и страдание, докато при базовия персонал тя е отишла по-назад в ценностната система. Тук вероятно играят роля рутината и niskия социален статус на професията. Задача на преподавателите по здравни грижи е да култивират у своите студенти професионално значими качества като „доброта и добронамереност“, „честност“, „хуманно отношение“, „всеотдайност“. Тук трябва да се използват всички методи на възпитание, за да не се допусне влизайки в редиците на работещите специалисти току-що завършилите сестри и акушерки да попаднат в коловозите на рутината и бездушието.

В съвременните системи на здравеопазване умението за работа в екип се поставя на едно от първите места при подбор и оценка на кадрите. Това е осъзнато от работещите медицински специалисти и е причина то да бъде поставено в I-во ниво на йерархичната скала при работещите акушерки. Професионалната ценност „екипност“ от тях е оценена на 5.80. При работещите медицински сестри тази ценност се намира във 11-ро йерархично ниво - 5.40. При обучаващите се студенти, тя е получила стойност 5.15. Това би могло да се обясни с факта, че проучваните групи студенти все още не са преминали през своя преддипломен стаж, по време на който те са прикрепени към медицински екипи и все още не са осъзнали напълно ролята на всеки член на здравния екип за постигане на целите му. Формирането на професионална ценност „екипност“ е важна задача за преддипломния стаж - както за преподаватели, така и за базовия персонал / като членове на този екип /.

На последно място в ценностната ориентация на всички групи е емпатията / 3.70 за студенти, 4.60 за работещите акушерки и 4.70 за работещите медицински сестри/. Възможността и способността да се поставиш на мястото на пациента е професионална ценност, която за съжаление се владее от много малко работещи медицински сестри и акушерки. Вероятно поради това тя се намира в последния кръг на тяхната професионално-ценностна система. В тази връзка е логично и поставянето и на последното йерархично ниво от студентите. Необходимо е на този въпрос да се обърне специално внимание от преподавателите по практика и по здравни грижи, като използват подходящи казуси в обучението на студентите и по този начин у тях да се изградят правилни модели на поведение.

Преобладаващите отговори на въпроса „Кои от тези ценности най-вече бихте търсили в членовете на Вашия екип?“ са за ценностите „екипност“ и „професионализъм“.

На въпроса „Кои ценности според Вас сте придобили по време на обучение в медицинския ВУЗ?“ и при трите изследвани групи се срещат едни и същи отговори - „хуманно отношение към пациентите“, „дисциплинираност“ и „конфиденциалност“, като анкетираните студенти поставят на първо място ценността „професионализъм“. Според отговорите на работещите вече медицински специалисти тази ценност е придобита от тях в най-голяма степен по време на практиката. За акушерките практиката осигурява формиране и на ценности като „хуманност“ и „прецизност“, за медицинските сестри - „екипността“.

В случаите, при които работещите медицински специалисти са в ролята на пациенти, те биха изисквали от колегите си, които се грижат за тях да бъдат професионалисти и хуманисти, докато студентите освен това поставят изисквания за честност и доброта.

Резултатите от емпиричното изследване насочват към проблеми, свързани с ценностното формиране на медицинските специалисти, които следва да се решават както чрез теоретичното, така и чрез практическото обучение.

ИЗВОДИ

В резултат от теоретичния анализ и емперичното изследване могат да се обобщят следните изводи:

1. Обучението на медицински сестри и акушерки в България е с традиции. Но от времето на социализма се натрупаха негативи предимно чрез отдаване предимство на професионалната специализация, без ценностно формиране на медицинските специалисти, което води до известна дехуманизация на професията.

2. Познаването на особеностите на човешката личност - здрава и болна е от огромно значение при формиране професионалните качества на медицинските специалисти. Съчетанието на теоретичната с практичната подготовка дава възможност за формиране на професионално значимите им качества и ценности в синхрон с личностното им развитие.

3. Във взаимоотношенията медицински специалист - болен голямата отговорност пада върху медицинския специалист. Ето защо изучаването и формирането на умения за пълноценни взаимоотношения трябва да се превърне в перманентна задача на преподавателите и студенти в медицинските ВУЗ.

4. В медицинската практика принципите, правилата, правата и добродетелите са от голямо значение за взаимоотношенията между медицинските специалисти и пациентите. Поради това те трябва да намерят полагащото им се място в обучението на медицинските кадри.

5. Професионално-значимите ценности за медицинската професия започват да се формират по време на обучението на медицинските специалисти във ВУЗ, където задачата на преподавателите е да заложат стремеж към усъвършенстване /в т.ч. образование и самообучение/ през целия живот у студентите. За целта е необходимо да се разширят възможностите за допълнително образование и квалификация на медицинските специалисти след завършване на базовото образование.

В заключение бих искала да завърша отново с думи на професор Воденичаров: „Студентът не е куп, който трябва да напълним, а факел, който да запалим“.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Апостолов, М.. История на здравеопазването и сестринското дело, София 1996
- [2] Воденичаров, Ц.. Път в медицината, София 1992
- [3] Воденичаров, Ц., Митова, М., Гатева, Л.. Медицинска етика, София 1995
- [4] Гюрова, В., Дерменджијева, Г., Божилова, В., Върбанова, С.. Приключението учебен процес, София 2006
- [5] Митова, М.. Педагогически проблеми на медицинското образование, София 1998
- [6] Митова, М., Младенова, С.. Методика на практическото обучение на специалистите по здравни грижи, София 2008
- [7] Николаева, С.. Личността на ценностен кръстопът, София 2000
- [8] Петрова, Г.. Обучението на бакалаври по „Управление на здравните грижи“, Пловдив 2009
- [9] Попов, Т.. Студентът като субект на обучението, София 2006
- [10] Стракова, Л.. Ценностни ориентации и ценностно развитие на учениците, София 1999

За контакти:

гл. ас. Иваничка Сербезова, Русенски университет

E-mail: iserbezova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.